

Anja Naglič

Izvirni in družbeno angažirani avstrijski filmi

27. DIAGONALA – FESTIVAL AVSTRIJSKEGA FILMA

4.–9. APRIL 2024 | GRADEC

Na začetku aprila se je v poletno vročem Gradcu odvila 27. izdaja *Diagonale – Festivala avstrijskega filma*, tokrat prvič pod vodstvom Claudie Slanar in Dominika Kamalzadeha. Festival je, kot običajno, pritegnil veliko obiskovalcev: letos okoli 29.000.

V osrednjem programu, ki je namenjen vsakoletnemu pregledu novih avstrijskih (ko)produkcij, je bilo 48 celovečercov in 90 kratkih filmov (med slednjimi skoraj polovica eksperimentalnih). Spremljevalni program je ponudil serijo filmov »Prva izmena – 60 let delovne emigracije z vidika držav izvora« (na ogled so bili filmi iz Turčije in nekdanje Jugoslavije, mdr. v režiji Krsta Papića, Želimirja Žilnika, Živojina Pavlovića in Bogdana Žižića), tri različice kulturnih **Deklet v uniformi** (iz let 1931, 1951 in 1958), izbor del avstrijske pionirke avantgardnega filma Lisl Ponger in pregled opusa nemškega režiserja Christopha Hochhäuslerja. Poleg projekcij in pogovorov po njih so na *Diagonali* organizirali tudi več razprav o aktualnih temah, npr. o umetni inteligenci v (filmski) umetnosti, spolni (ne)enakopravnosti in rasizmu na avstrijski filmski sceni ter možnostih za krepitev filmskega sodelovanja med Avstrijo in Slovenijo na področju filma.

Najboljše celovečerce v osrednjem programu so prispevala že uveljavljena, mednarodno prepoznavna imena avstrijske kine-

matografije: duo Veronika Franz in Severin Fiala, Jessica Hausner, Ruth Beckermann in Nikolaus Geyrhalter. **Hudičeva kopel** (Des Teufels Bad, 2024) je srhljiva zgodovinsko-psihološka drama Veronike Franz in Severina Fiale. Nastala je v avstrijsko-nemški koprodukciji, na letošnjem *Berlinalu* je doživela svetovno premiero in osvojila srebrnega medveda za izjemen umetniški dosežek direktorja fotografije Martina Gschlachta (ki je celovečerec posnel na filmski trak), na *Diagonali* pa je prejela kar tri nagrade: za zvočno podobo, fotografijo in scenarij. **Hudičeva kopel** je postavljena v Avstrijo leta 1750 in temelji na zgodovinskih virih. To je prvi filmski prispevek o slabo poznanih, vendar ne tako redkih primerih umora oziroma »posrednega samomora«, ki so ga v preteklih stoletjih na različnih koncih Evrope zagrešili obupani kristjani in kristjanke, ki so hoteli končati svoje življenje, a so se raje kakor za samomor, ki bi jim kot smrtni greh prinesel večno pogubljenje, odločili za umor (pogosto svojega ali tujega otroka), po katerem so se spovedali, od duhovnika dobili odvezo in nato bili (javno) usmrčeni. Film s protagonistko Agnes – globoko verno, hipersenzibilno, pozneje pa tudi depresivno mladenko, ki se poroči z dokaj hladnim, za konzumiranje zakonske zveze in potomstvo nezainteresiranim Wolfom – postavi v ospredje spregledane ženske iz revnega, mizoginega kmečkega okolja 18.

stoletja in prikaže njihovo težko življenje, ki ga zaznamujejo trdo delo, stroge versko-patriarhalne zahteve, zatiranje nežnih čustev in individualnosti ter pogosto skrajno grobi, gnusni rituali (npr. pitje krvi in rezanje prstov obglavljene morilke). Film je vrhunski in prepriča na praktično vseh ravneh: ob nagrajenih fotografiji, zvoku in scenariju tudi z odlično režijo, scenografijo, kostumografijo, srhljivo atmosfero in izvrstno igro zlasti Anje Plaschg *alias* Soap&Skin, ki je nastopila v glavni vlogi, napisala pa je tudi glasbo za film.

Zanimive sodobne teme se je v svojem zadnjem, na lanskem canskem festivalu premierno prikazanem filmu **Klub nič** (Club Zero, 2023) lotila Jessica Hausner. V blago satiričnem slogu obravnava radikalno motnjo hranjenja, v katero karizmatično-manipulativna učiteljica (igra jo Mia Wasikowska) vpelje skupino učenek in učencev na elitni britanski šoli: najprej jih vzpodbuja, naj jedo bolj zavestno in bistveno manj, kot je običajno, nato pa jih povabi v Klub nič – skupnost, v kateri izbranci živijo brez hrane.

Od igranih celovečercov izpostavimo še **Spati s tigrom** (Mit einem Tiger schlafen, 2023) Anje Salomonowitz, nenavadno, tudi duhovito mešanico biografske drame, dokumentarca in filmskega eseja o samosvoji avstrijski slikarki, grafičarki in medijski umetnici Marii Lassnig (1919–2014), ki

velja za eno najvidnejših umetnic s konca 20. in začetka 21. stoletja, pionirko ženske emancipacije v svetu umetnosti in eno od utemeljiteljic informela v Avstriji (znana je predvsem po psihološko ekspresivnih avtoportretih in konceptu *body awareness*). Risbe in slike Marie Lassnig lahko letos, ob desetletnici umetničine smrti, vidimo tudi na njeni prvi samostojni razstavi v Sloveniji. V filmu **Spati s tigrom**, ki je tako kot **Hudičeva kopel** svetovno premiero doživel na *Berlinalu*, izstopa zlasti igra glavne igralka, odlične Birgit Minichmayr, ki brez maske in lasulje, le s spremenjeno govorico telesa odigra Mario Lassnig v vseh starostnih obdobjih razen v otroštvu. V Gradcu je bila igralka za to vlogo tudi nagrajena.

Letošnjo *Diagonalo* je odprl dokumentarec **Favoriten** (2024) Ruth Beckermann, še en film, ki je bil premierno predvajan na *Berlinalu*, na katerem je prejel nagrado za mir. V njem se režiserka posveti etnično pisarnemu razredu na največji dunajski osnovni šoli, ki stoji v tradicionalno delavskem, pa tudi multinacionalnem dunajskem okraju Favoriten: vsi učenci v razredu so migrant-skega porekla (prihajajo iz Bolgarije, Makedonije, Romunije, Rusije, Sirije, Srbije, Turčije ...), nihče ni iz katoliške družine, največja težava pa je, da nemščina za nikogar ni materni jezik in jo vsi znajo le bolj ali manj pomanjkljivo. Režiserka je njihov in njihovo prizadevno, iznajdljivo in večinoma zelo potrpežljivo učiteljico, ki prav tako izhaja iz priseljske družine in se zato zna živeti v težave svojih učencev, s kamero spremljala od drugega do četrtega razreda (snemanje se je začelo še v času pandemije); prikazala je veselje, strahove, stisko, sposobnosti in strategije 25 precej različnih otrok, ki so se pri pouku pogovarjali tudi o religiji, vojni v Ukrajini, beguncih in spolni enakopravnosti. Tema filma sicer ni čisto izvirna – spomnimo se zelo podobnega nemškega dokumentarca **Gospod Bachmann in njegov razred** (Herr Bachmann und seine Klasse, 2021)

Marie Speth –, toda Ruth Beckermann je nedvomno uspelo ustvariti zelo navdušujoč in poučen filmski dokument s številnimi prisrčnimi, ganljivimi in zabavnimi momenti (eden od učencev npr. sošolcu razloži, da je kultura »nekaj, kar počneš, ampak ne tako pogosto«). Dokumentarec – v katerem so poleg posnetkov profesionalnega snemalca pristali tudi posnetki, ki so jih z mobilnim telefonom naredili učenci – na primeru izbranega razreda nevsiljivo opozori na kar nekaj akutnih težav (ne le) avstrijske družbe, še zlasti na hudo pomanjkanje učiteljev in drugega osebja v javnih šolah ter na slabo jezikovno integracijo vedno večjega števila priseljencev. Na Dunaju, denimo, kar 60 % osnovnošolcev ne uporablja nemščine kot prvi jezik; in prav zaradi težav z nemščino marsikateri od učencev, portretiranih v **Favoriten**, tudi pri drugih predmetih ni mogel razviti svojih sposobnosti in se je moral od želje po nadaljnjem šolanju na gimnaziji, na katero se avstrijski otroci vpišejo po četrtem razredu osnovne šole, že pri enajstih letih posloviti.

Pomemben dokument časa je znova ustvaril tudi Nikolaus Geyrhalter: takoj ob začetku prvega lockdowna med pandemijo covida-19, ki jo je doživel na domačem Dunaju, je vedel, da se dogaja nekaj zgodovinskega, in začel je snemati. V letih 2020 in 2021 je zbral za 160 ur posnetkov, iz katerih je nato ustvaril dobri dve uri dolg dokumentarec **Mirovanje** (Stillstand, 2023). Geyrhalterjev prispevek je dragocen že zato, ker filmov o nedavni pandemiji – proti pričakovanju – sploh ni veliko. Dragocen je tudi, ker na primeru Dunaja predstavi številne posledice pandemije v mestu: režiser je s kamero obiskal opustelo letališče, prazne ceste in metrojske postaje, bolnišnico v izrednem stanju, zaprto nakupovalno središče, cerkev, v kateri duhovnik vodi po spletu predvajano mašo, šolski razred, v katerem učiteljica nagovarja učence po Zoomu, sejmišče, preurejeno v sprejemni center za bolnike, dvorano za testiranje na

covid-19, z navdušenjem sprejet koncert na balkonu, po lockdownu znova odprt in dobro obiskan kino, negotove politike, jezne protestnike na ulicah ... Posebna odlika tega dokumentarca je, da ob veliko žalostnih dejstvih postreže tudi s številnimi (nepričakovano) smešnimi dogodki in duhovitimi izjavami intervjuvancev ter za beleži precejšnje – vendar, kot vemo danes, neuresničeno – upanje, da se bo družba s pandemijo pozitivno spremenila in bo med ljudmi več sodelovanja in solidarnosti.

Aktualne in pereče družbene težave obravnavajo tudi številne druge avstrijske (ko) produkcije letošnje *Diagonale*; če se omejimo zgolj na celovečerce: Laurens Pérol se je v **Vaji** (*Å Øve/Practice*, 2023) lotil klimatskega aktivizma, Antonin Svoboda v **Personi non grata** (*Persona Non Grata*, 2023) spolnih zlorab v svetu športa, Sudabeh Mortezaei v **Europi** (2023) pohlepa in brezobzirnosti kapitala, Daniel Hoesl in Julia Niemann v **Veni, vidi, vici** (*Veni Vidi Vici*, 2024) privilegijev in morilske ekscesnosti superbogatašev, Harald Friedl v **24 urah** (*24 Stunden*, 2024), Maria Lisa Pichler in Lukas Schöffel v **Jutri bom odšla** (*Mâine Mă Duc – Tomorrow I Leave*, 2024) in Reiner Riedler v **Dobrih letih** (*Die guten Jahre*, 2024) pa so se posvetili kompleksni problematiki skrbnikov in negovalcev za vedno več starih, dementnih ljudi.

Očitno je torej, da avstrijska kinematografija in z njo *Diagonala* ostajata zelo raznoliki in družbeno angažirani, kar je zanj značilno tako rekoč od prvih izdaj tega festivala.

